

hij door de Leidse hoogleraar in het volkenrecht, prof. mr. B. M. Telders, op de 'Aanwijzingen' attent gemaakt – daar had van der Does nooit van gehoord. Hij ging ze lezen en ze vormden wel een vervelend geval: wapenproductie werd uitdrukkelijk verboden. Gelukkig, er was hulp op komst. Van der Does was nog met zijn advies bezig, toen hij van Snouck Hurgronje, die van harte hoopte dat den Hollander zijn verzet zou opgeven, een notitie ontving van prof. François met 'afschrift van een passage uit het gezaghebbende werk van Oppenheim-Lauterbach'¹ – een passage die de haastige van der Does (de naam *Lauterpacht* nam hij niet eens goed in zich op) hoogst welkom was. De conclusie die Snouck Hurgronje van hem in een brief van 13 juni ontving, kwam hierop neer dat de 'Aanwijzingen' niet langer van kracht waren: 'De bezettingsautoriteiten', schreef van der Does, 'kunnen in hun systeem nooit een gebondenheid aan dergelijke 'Aanwijzingen' van een vroegere regering erkennen en m.i. terecht niet.'² Dat 'terecht niet' spreekt boekdelen.

Het is niet onaannemelijk dat van der Does rechtstreeks of via een tussenpersoon ook de Duitsers attent maakte op zijn 'vondst': als zij met hun eis aan de Artillerie-Inrichtingen maar binnen het gebied bleven van de *military preparations* en het zo formuleerden dat zij uitsluitend in 'de behoeften van het bezettingsleger' wilden voorzien, was alles volkenrechtelijk prima in orde. Het is in elk geval merkwaardig dat den Hollander zes dagen later, op 19 juni, tien minuten voor hij zich volgens oproep naar *Generalkommissar* Schmidt zou begeven, een stuk van de *Rüstungs-Inspektion* ontving waarin zijn bedrijf onder beroep op artikel 52 van het Landoorlogreglement gevorderd werd voor 'de behoeften van het bezettingsleger'. 'Wat doet u nu?' vroeg Schmidt hem. 'Ik antwoordde hem', aldus den Hollander, 'dat, ook al zou hij mij deporteren, ik zelf niet bereid was voor Duitsland te werken, en dat ik mijn ontslag nam'³ – dat laatste niet onmiddellijk: Den Hollander verklaarde zich wèl bereid om het bedrijf weer op gang te brengen.⁴

Twee dagen later sprak hij aan 'de Hembrug' zijn personeel toe. Hij zei dat hij weg zou gaan; hij zei ook, waarom. Hij ging niet 'staan opruien; dat was', legde hij de Enquêtecommissie uit, 'helemaal niet in de geest hoe het in Den Haag ging. Ik wist wel dat ik daar met mijn klompen niet doorheen kon lopen. Ik wist ook niet, wat ik anderen zou aandoen. Ik heb die

¹ POD-Den Haag: p.v. G. W. van der Does (12 sept. 1945), p. 1-2 (Doc II-321, a-1). ² Brief, 13 juni 1940, van G. W. van der Does aan Snouck Hurgronje (Doc I-734, a-4). ³ F. Q. den Hollander: '1940-1945', p. 3-4 (a.v.). ⁴ POD-Den Haag: p.v. F. Q. den Hollander (1 sept. 1945), p. 7 (Doc II-321, a-1).